

LEBIS

We know

books

Colecția Colecția Biblioteca Ideea Europeană

Lector: Nicoleta Arsenie
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu
Coperta: Florin Afloarei

Editura IDEEA EUROPEANĂ
O.P. 22, C.P. 113, București, 014780
Tel./Fax.: 021-2125692; Tel.: 021-3106618
Comenzi carte prin poștă:
Tel.: 021-2125692
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BUCIU, MARIAN VICTOR

Leonid Dimov - Noua poezie ca vis / Marian Victor Buciu. -
București : Ideea Europeană, 2022
ISBN 978-606-594-912-6

821.135.1.09

Carte cofinanțată de COPYRO – Societate de
Gestiune Colectivă a Drepturilor de Autor.

Marian Victor Buciu

Leonid Dimov. Noua poezie ca vis

București, 2022

Cuprins

Poetul la curtea criticilor	7
Valența onirică	25
Un nou onirism	31
Poetica onirică	31
O poetică a privirii.....	71
Memorie și canon oniric	75
Metamorfoza la modul <i>als ob</i>	76
Comicul ironic și parodic	81
Ludic și carnavalesc	83
Poetica narativă.....	86
Poetica limbajului.....	90
Cuvântul	99
Rima	114
Sunetul.....	118
Complexitatea poetică	120
Poezia noului onirism între alte identități poetice....	132
Onirism și baroc.....	132
Onirism și (neo)clasicism, expresionism, avangardism	139
Onirism și textualism.....	143
Poetica retorică a onirismului estetic	145

IBDIS

We know
books

(Prot)eul oniric	174
Poetica retorică a eului.....	174
Onto-retorica eului oniric.....	188
Făpturi poetice	208
Intrare în decor	232
Timp variabil.....	259
Eros, mit și religie în canon oniric	266
Eros	266
Mit	272
„Teologie” onirică	279
Teoreticianul	285
Plus	314

Poetul la curtea criticilor

Iată-l pe Leonid Dimov, poetul care concepe, în doctrină și vers, noua poezie *ca vis*, aflat la curtea criticilor. Sau în curtea acestora. Și ce se vede, se străvede chiar, fără cel mai mic efort de dezvăluire? Apropieri numeroase, multe nepotrivite, dar mai ales nejustificate critic și teoretic, au fost făcute între Leonid Dimov și alți poeți români și străini. Faptul ajunge curent, s-ar spune, oriunde în critică. Până la un punct apare tolerabil, ca orice eroare provenind din exces. Se știe că asocierea rămâne operația gândirii facile, disocierea e complicată și apare mult mai dilematică. E drept că multe asocieri le-a numit chiar Dimov. Încurajarea aceasta nu e însă vinovată de nesocotirea limitărilor, la care poetul a ținut chiar mai mult. Vina sau eroarea ajunge critică, aparține ca atare criticii, nu poetului, căruia i s-a ignorat, nesocotit, răstălmăcit gândirea, doctrina, articulate împreună cu D. Țepeneag, în cadrul Grupului oniric. Și acesta rar recunoscut, din cauze ideologice ori estetice, greu de reconstituit și înțeles sau motivat, în contextul istoric „socialist”, atât de mult falsificat, atunci, dar încă și acum.

Cornel Regman¹ îl găsea „înrudit temperamental și artistic cu Dumitru Țepeneag”, dar și cu prozatorul periferiei bucureștene, E. Barbu (într-o secvență din *Turnul Babel*), Urmuz, Arghezi. Eugen Barbu², de care-l legase Regman, îl asociază cu Ion Minulescu. Petru Poantă³ îl restrângea și-l numea un C. Tonegaru „mai ironic și mai genuin”. După ce îl limitează la Emil Brumaru, dar i-l atașează și pe Gheorghe Tomozei, Alex. Ștefănescu⁴ îl extinde la o „vastă sinteză”: Barbu, Arghezi, Vinea și neprecizate repere formale ale „barocului expresionist, ale modernismului rusesc și ale avangardei europene de nuanță suprarealistă”.

Trecem granițele țării și, între precursorii străini, îl aflăm și pe un pictor: Chagall⁵. Știm, Dimov a recunoscut că a scris poeme privind tablouri, chiar suprarealiste, care au altă poetică decât aceea literară, a dicteului și a deconstrucției. Relația sa cu scriitorii este, de drept și de fapt, largă. Nu doar cu poeții. Doar pentru că a inclus în opera sa „liste”, Alex. Ștefănescu⁶ ni-l amintește pe Fr. Rabelais. E drept, *en passant*. Citindu-i pe comentatorii lui Dimov, ești ademenit să admiți că românul pare a face o legătură naturală între poezia lui Fr. Villon și St. Mallarmé.

„Arghezismul”, de care poetul nu s-a dezis, dar totodată de care s-a distanțat, ca și în cazul altor înrudiri

afișate de critică, îi e reproșat de Gheorghe Grigurcu⁷ și Cornel Regman⁸. Dar îi este și aprobat sau îngăduit de Lucian Raicu⁹, Eugen Simion¹⁰, Mircea Cărtărescu¹¹: „arghezianismul și onirismul” sunt detectate nominal, într-o recenzie la *Veșnica reîntoarcere*.

Indirect îi e reproșată înrudirea cu Ion Barbu de Cornel Regman¹², Mihail Petroveanu¹³, Alex. Ștefănescu¹⁴ („Leonid Dimov este, s-ar putea spune, un Ion Barbu mai volubil.”).

Urmuz apare reperat analogic, dar superficial, de Petru Poantă¹⁵, Dan Cristea¹⁶.

Valoarea literară îi este admisă, direct sau indirect, fie și prin capriciile modului critic impresionist. Nicolae Manolescu¹⁷ îl recunoaște drept „unul din cei mai de seamă poeți români contemporani”, dar în același articol își retrace cuvintele: „Poet monocord, ca și Al. Philippide, și de la un punct înainte căzut în manierism...”. Manierism pe româneasca impresionismului critic, nu așa cum îl înțelege G.R. Hocke. Dar ce mai înseamnă valoarea, dacă natura creației rămâne fie nepătrunsă, fie superficial înțeleasă?

Prea puțini sunt aceia care îi recunosc fără rezerve originalitatea. Înțelegându-l deopotrivă din interior și

⁷ *Poeți români de azi*, București, Cartea Românească, 1979.

⁸ „Istorii cu domestic iz”, în *De la imperfect la mai mult ca perfect*, București, Eminescu, 1987.

⁹ „Totul nu e decât realitate”, în *România literară*, nr. 45, 1974.

¹⁰ *Scriitori români de azi, III*, București, Cartea Românească, 1984.

¹¹ *Viziune și mit*, în *România literară*, nr. 6, 1984.

¹² „Neconsacratul” Dimov...

¹³ *Traietorii lirice*, București, Cartea Românească, 1974.

¹⁴ *Art. cit.*

¹⁵ *Op. cit.*

¹⁶ *Leonid Dimov – A.B.C.*, în *România literară*, nr. 25, 1975.

¹⁷ *Onirismul bine temperat*, în *România literară*, nr. 36, 1991.

¹ „Neconsacratul” Dimov, în *Cică niște cronicari...*, București, Eminescu, 1970.

² *O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent. Poezia română contemporană*, București, Eminescu, 1975.

³ *Modalități lirice contemporane*, Cluj, Dacia, 1973.

⁴ *La o nouă lectură: Leonid Dimov*, în *România literară*, nr. 47, 1997.

⁵ Cornel Regman, *art. cit.*, Eugen Barbu, *op. cit.*

⁶ *Art. cit.*

din afară, Dumitru Țepeneag¹⁸ e sigur că Dimov este un inovator: „Avem impresia că ne aflăm în fața unei viziuni poetice inedite”. La fel, pe urmele lui Valeriu Cristea, ale Danei Dumitriu¹⁹: „o originalitate incontestabilă”, ale lui Dan Laurențiu²⁰: „Leonid Dimov este o personalitate singulară a liricii contemporane”. Între cunoscători se află și Eugen Simion²¹: poetul are „o estetică proprie ce stă la egală distanță față de fantasticul romantic și față de dicteul automat al suprarealiștilor”, fiind „Unul din marii poeți de azi”, „un poet exemplar”.

Capricioși, pasămite în priza sau transa nuanțării, unii dau cu o mână și iau cu alta. Nicolae Manolescu²², în felul său de a fi „paradoxal”, îl descoperă concomitent original și răpus de influențe: „Originalitatea incontestabilă a lui Leonid Dimov este o condensare a celor mai diverse înrâuriri, cum ar fi Ion Barbu (țâietura rece-abstractă a cuvântului), Macedonski (rondelurile), Arghezi (plasticitate), Minulescu (exotism, teme), G. Călinescu (fabulosul lucrurilor banale), Emil Botta (histrionismul), Șt. Aug. Doinaș și Radu Stanca (baladescul, medievalitățile), Anton Pann, Al. Philippide și alții”. Cam la fel îl descoperise Cornel Regman²³: „un tip foarte personal de poezie”, dar „un *continuator*”, fără „vocația răsturnătorilor”. Marin Mincu, mai încolo²⁴: „Leonid Dimov rămâne, cu toate acestea, un poet original în cadrul acestei

generații”. Ori, pe mai departe, Gheorghe Grigurcu²⁵: „Originalitatea acestei poezii e mediată (...) prin cea a lui Tudor Arghezi”.

Limbajul original e recunoscut, adică doar calificat, nu și analizat, și de contestatarul lui D. Țepeneag, Al Piru²⁶: „limbaj personal, inimitabil”. O surpriză, va să zică, sau mai curând un capriciu. După „balcanicul” așa-zis congener Eugen Barbu²⁷, Dimov este o „voce specială” și „are un farmec al lui inexplicabil”. Inexplicabil e termenul care motivează la impresioniști eschivarea adâncă și deplină. Mulți o adoptă și-n acest caz. Li se trage de la G. Călinescu, iar acestuia de la, iată, nede-pășitul, în critica română „majoră”, B. Croce. Ba chiar de la Goethe, citat de italianul care separa cu totul poezia de literatură: „a scrie sau a vorbi despre un poet nu înseamnă altceva decât a rătăci zadarnic în jurul inefabilului”²⁸. În fine, pentru Mircea Cărtărescu²⁹, „Originalitatea poeziei sale (din ce în ce mai evidentă în relieful poeziei românești de azi) constă tocmai în capacitatea extraordinară a acestui maestru al cuvântului care generează imaginarul într-o sclipitoare haină lingvistică”. *Haină* fiind o metaforă, de asemenea, impresi-onistă, ce-i drept, nu didactică, pentru forma desprinsă simplist de substanță.

Nu-s chiar puțini cei care îi notează lui Dimov originalitatea, pentru că n-o pot înțelege și explica, atașând-o de indefinibil sau, cum am anticipat, de inefabil: Marian

¹⁸ *Un debutant?*, în *Gazeta literară*, nr. 6, 10 februarie 1966.

¹⁹ *Mai aproape de ce nu vom fi*, în *România literară*, nr. 4, 1974.

²⁰ *Jocul și regula*, în *Eseuri despre asupra stării de grație*, București, Cartea Românească, 1976.

²¹ *Geometria visului*, în *România literară*, nr. 2, 1986.

²² *Art. cit.*

²³ „*Neconsacratul*” Dimov...

²⁴ *Poezie și generație*, București, Eminescu, 1975.

²⁵ *Leonid Dimov între manieră și absolut*, în *Existența poeziei*, București, Cartea Românească, 1986.

²⁶ *Doi poeți*, în *România literară*, nr. 26, 1974.

²⁷ *Op. cit.*

²⁸ *Poezia. Introducere în critica și istoria poeziei și literaturii române*, traducere și prefață de Șerban Stati, București, Univers, 1972, p. 131.

²⁹ *Art. cit.*

Popa³⁰, Mircea Iorgulescu („Esențială pentru înțelegerea acestei poezii este neputința de a o caracteriza după regula genului proxim și a diferenței specifice.”³¹), Ovid S. Crohmălniceanu („dificultatea definirii artei poetului, în ciuda extremei ei originalități”; „farmecul secret al artei poetului scapă”³²), Alex. Ștefănescu („Textele propriu-zise ale lui Leonid Dimov au un farmec misterios, greu de explicat prin circumstanțe”; „există puține șanse ca vreo definiție să le rezume”³³).

Căile criticii, așa cum sunt ele știute, duc la contro-versa critică, ceea ce nu înseamnă că Dimov chiar devine în mod real și serios un poet controversat. La curtea criticilor, opera poetică a lui Dimov ajunge sfâșiata cu extaz și violență. Eventual, reconstituită pe bucățele. E potrivită constatarea unui critic ca Al. Cistelean³⁴, care nu aderă prin avizare poetologică, teoretică, la poezia (începând, după cum cred, cu doctrina ei) lui Dimov: „Sublimă, dar amorală, strălucitoare, dar asen-timentală, vizionară, dar acefală, genială chiar – dar cu măsură, poezia lui Dimov a cules toate cinstirile și umi-lințele gratuității. Cel mai fascinant poet român de azi a fost la un pas de a deveni un poet minor”.

Repetarea (o repet și eu: criticii români care-l ignoră pe Hocke vorbesc de manierism!) și automatismul (suprarealist?) sunt două pricini de repugnare a aces-tei opere poetice în cursul facerii și – critic – prefacerii

³⁰ *Dicționar de literatură română contemporană*, ediția a II-a revizu-ită și adăugită, București, Albatros, 1977.

³¹ *Poezia miraculosului*, prefață la Leonid Dimov, *Cele mai frumoase poezii*, București, Albatros, 1980.

³² *Înimitabilul Dimov*, în *Pâinea noastră cea de toate zilele*, București, Cartea Românească, 1981.

³³ *Art. cit.*

³⁴ *Poezie și livresc*, București, Cartea Românească, 1987.

ei publice. În *Deschideri* (1972) „se anunță și pericolul unor automatisme”; „*Pe malul Styxului și Semne cerești*, cuprinzând primul sonete iar celălalt rondeluri, nu aduc elemente noi în universul dimovian.”³⁵ De la *7 poeme și Carte de vise*, „poetul s-a lăsat furat de tentația de a se repeta”³⁶. Poemele din *Semne cerești* „nu aduce nimic nou”; în *Deschideri*: repetare, „multiplicare somno-lentă”; poetul „vorbește mereu în același fel despre ace-lași lucru”; „Hiperproductiv, poetul se află în fața unui infinit pe care nu-l mai poate domina și care începe să-l exploateze”³⁷. Nicolae Manolescu³⁸ reține rondelurile din *Semne cerești*, ulterior poetul „alunecând brusc într-un manierism fără speranță”. „Nici un poet contemporan n-a rămas egal cu sine însuși ca Dimov, cu riscul de a deveni manierist”, crede Emil Manu³⁹.

Ne-am făcut deja o idee despre percepția criticilor asupra devenirii poetului L. Dimov. Se crede că o evo-luție (ca și o revoluție) poetică nu există în acest caz. E citit în Dimov un poet fixat de la început, fără transfor-mări: Lucian Raicu⁴⁰, Alex. Ștefănescu⁴¹, Eugen Simion: „Dimov e un poet fără metamorfoze spectaculoase, fără etape, fără vârste”; „un caz realmente rar de refuz programatic de înnoire a stilului, a obiectului liric”⁴²,

³⁵ Petru Poantă, *op. cit.*

³⁶ Dan Cristea, *art. cit.*

³⁷ Gheorghe Grigurcu, *Poeți români de azi*, București, Cartea Românească, 1979.

³⁸ *Art. cit.*

³⁹ *Visătoriea lui Leonid Dimov – 10 ani de la moartea poetului* –, în *Adevărul literar și artistic*, 14 decembrie 1997.

⁴⁰ „Totul nu e decât realitate”, în *România literară*, nr. 45, 1974.

⁴¹ *Orașul imaginar al lui Leonid Dimov*, în *Preludiu*, București, Cartea Românească, 1977.

⁴² *Scriitori români de azi, III*, București, Cartea Românească, 1984.

Nicolae Manolescu⁴³. Acestea sunt constatări de soiul celor care-i însoțesc întreg parcursul operei. Votul critic nu este însă unanim. Vede diferit, dar în acord cu Al. Piru, Ovid S. Crohmălniceanu⁴⁴, urmărind o „limpezire treptată”, între vorbire dodonică și enigmă.

Debutul poetului se crede a se afla în *Versuri* (8 texte), din *Viața Românească*, nr. 12, 1965, cu un an înaintea publicării primului său volum. Pe acesta și-l amintește Matei Călinescu⁴⁵: „Am reușit să-l conving pe Leonid Dimov să publice, și primele lui versuri au apărut la *Viața Românească*. Țin minte, cu o prezentare călduroasă de Șerban Cioculescu”. Florin Manolescu⁴⁶ descoperă în *Gazeta literară*, din 1956, *Momente din răscălața moșilor*, iar în *Tânărul scriitor*, din 1957, o semnătură diferită, Leonid Dima. De ce-și va fi refuzat atunci scriitorul numele slav? Ion Bogdan Lefter⁴⁷ scrie că poetului i se cunoaște debutul din 1943, cu două poeme (le notează doar titlurile, *Elegie*, *Leturghie*), în revista Colegiului „Sf. Sava” din București.

Citindu-le acum, constat că nu toate poemele din revista *Viața Românească* (1965) sunt incluse de autor în *Versuri* (1966). *Țară* este o poezie ocazională, parțial și o „jertfă” conjuncturală, pentru comandamentele ideologico-cenzoriale. E, ca atare, legată de Gorjuri colorate, Bicaz, Troțuș, Dunăre, care erau transformate de noua ordine comunizantă. Dar în final poezia ieșea

⁴³ Art. cit.

⁴⁴ Art. cit.

⁴⁵ „Noi avem de fapt nu un singur eu, o identitate, un bloc, ci suntem formați dintr-o multitudine de euri”, interviu de Grigore Ilisei, în *Contrapunct*, august-septembrie-octombrie, 1997.

⁴⁶ Un vrăjitor blând, în *Litere în tranziție*, Cartea Românească, 1998.

⁴⁷ Leonid Dimov, „oniricul” postmodern, prefață la Leonid Dimov, *Opera poetică*, vol. I, Ed. Paralela 45, Pitești, 2010.

totuși onirică, poate chiar la modul sarcastic și parabolic, *vis-à-vis* de ideologia „socialistă”: „Și-am rămas împleticit în vise”. Create, nu transcrise. Onirismul, la noii onirici, este concomitent ironism. Impasul visătoriei era căutat și benefic. El există și în *Uluire*, inițiată de moartea unei păsări din care „au curs (...) vise”. Nici acestea transcrise, doar indicate, cum indicat era totodată modelul legislativ oniric. *Desprindere* este o poezie cu program indirect antiromantic, o expresie a levitației, zborul fiind acolo o îndepărtare de umbră.

Oniricul care ia din vis numai modelul abstract, va scrie peste trei ani: „Ne putem deci imagina o lume de paseri inteligente. (...) Am fi putut avea aripi precum paserile și atunci am fi zburat. Am fi putut trăi în imponderabilitate și atunci levitația n-ar mai fi fost un fenomen oniric”⁴⁸. Peste alți vreo trei ani va debuta un poet clujean, „echinoxist”, memorabil pentru mulți critici tocmai prin versurile care spuneau că poetul, deși nu poate dovedi că are aripi, își amintește că a zburat cândva...

Ca și *Uluire*, alte texte poetice, *Destin cu lup*, *Destin cu bile*, *Destin cu crab*, *Destin cu strămoși* (care începe astfel: „Crășmarul înfige-n noapte șiș...”), *Destin cu pești*, sunt reluate în primul său volum.

Elementele esențiale ale noii poezii și poetici onirice sau *ca vis* (analogic și nu omologic) sunt identificate de celălalt programator al *onirismului estetic* și *structural*, D. Țepeneag. În context modern, detașarea majoră viza (pre)facile literare suprarealiste. „Demersul său poetic poate părea la prima vedere destul de aproape de cel al suprarealiștilor. De fapt, onirismul dimovian se deosebește net de acesta, căci nu caută autenticitatea, ci structura, «legile visului» pentru a le transfera

⁴⁸ *Mit și comunicare*, în *Ateneu*, nr. 9, sept. 1969.

în poezie.”⁴⁹ Simulacrul visului, nu visul adevărat, iată baza noii producții de vise literare.

O surprinzător de bună înțelegere arată cam în același timp Ștefan Aug. Doinaș⁵⁰. Mai puțin admisibil îmi pare refuzul termenului *onirism*, e drept că discutabil ales (în absența altuia, însă, mai adecvat), ceea ce arată că și lui Doinaș îi scăpase baza legislativă, canonică, a noului *onirism*. Alte elemente ale poeziei îi sunt clare: starea de reverie lucidă, diurnă, controlul estetic al poemului, respingerea dicteului automat suprarealist. „Termenul (*onirism*, n. n.) nu mi se pare întru totul potrivit: la poeții mai tineri – de la Leonid Dimov la Vintilă Ivănceanu – nu e vorba de inserarea în fluxul adânc, spontan și întunecat al *visului*, ci de menținerea pe linia de plutire, controlată intelectual, a *reveriei*. O luciditate, mereu în stare de veghe; o conștiință estetică, mânuind o sită foarte fină – fac ca acești poeți să se deosebească de părinții lor spirituali, care, la noi, sunt Ilarie Voronca, Virgil Teodorescu și Gellu Naum – suprarealiști nu prea ortodocși care nici ei nu se află, de cele mai multe ori, în cadrul programului dicteului automat.”

O ireproșabilă înțelegere a poeziei în discuție dovedește Dana Dumitriu: „vocația unui *joc de-a visul*, joc declanșat în stare de trezie”; „luciditatea manevrează cu virtuozitate limbajul imaginilor onirice”; „Poezia *imaginează visul*”; „poetul deține limbajul visului și notează în acest mod stările lui de veghe”; „cunoașterea prin vis”⁵¹.

⁴⁹ D. Țepeneag, *Câteva idei fixe și tot atâtea variabile*, tradus în română de autor, din *Cahiers de l'Est*, nr. 4, dec. 1975. Cf. Leonid Dimov, Dumitru Țepeneag, *Onirismul estetic*. Antologie de texte teoretice, interpretări critice și prefață de Marian Victor Buciu, Ed. Curtea Veche, București, 2007.

⁵⁰ *Op. cit.*

⁵¹ *Mai aproape de ce nu vom fi*, în *România literară*, nr. 4, 1974.

La limită, poate fi acceptată înțelegerea lui Dan Laurențiu: poemele sunt „echivalentul verbal, plin de prospețime și gingășie, al unor vise colorate”⁵². Limbajul este, ca atare, analogic și nu omologic visului, cum evidențiasse poetul însuși.

Acceptabilă este și recunoașterea lui L. Dimov ca „un creator de vise”⁵³, deși criticul n-a dovedit vreodată că distinge între cele trei poetici ale visului (romantică, suprarealistă și... „oniristă”) și n-a operaționalizat vreodată principiile și tehnicile poeziei lui Dimov.

Cei mai mulți critici cad alături de poetica în curs, deși sunt fascinați de poezie și îl admiră pe creatorul acestora.

Într-o vreme când poetica noului *onirism* fusese larg și pregnant articulată teoretic, criticii comentau în neștire despre visul real, pur, *sui-generis*, terapeutic, înainte de a fi estetic, dacă nu chiar cu totul în afara literaturii ca artă. Visul ar veni singur, el n-ar fi cerut „de vreun program oniric”; „Visul la Dimov e o terapeutică a prospețimii, garanția identității cu sine însuși cel de odinioară și de totdeauna, dar el e și o poartă pentru neliniști, o bază de decolare în necunoscut.”⁵⁴

De la vis, de la visul real, nocturn, pleacă și Valeriu Cristea⁵⁵. El crede că Dimov transcrie vise reale și colorate, picturale, iar uneori nici măcar vise. Criticul remarcă „textura onirică a multor poeme”. Prin urmare, poetica aceasta ar fi doar parțial una de *sursă* onirică. Nu cu *model* oniric exhaustiv. Criticul sesizează folosirea

⁵² *Spectacol și poezie*, în *Luceafărul*, nr. 29, 1977.

⁵³ I. Negoitescu, *Leonid Dimov: Veșnica reîntoarcere*, în *Scriitori contemporani*, Cluj, Dacia, 1994.

⁵⁴ Cornel Regman, „Neconsacratul” Dimov.

⁵⁵ *Leonid Dimov: Carte de vise*, în *Interpretări critice*, București, Cartea Românească, 1970.